

УДК 342.92 (477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.27>

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНО-СЛУЖБОВИХ ВІДНОСИН У ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ

Присяжнюк О.А.,
кандидат юридичних наук,
докторант

Харківського національного університету внутрішніх справ

Присяжнюк О.А. Поняття та особливості державно-службових відносин у правоохоронних органах.

У статті аналізується та розкривається поняття державно-службових правовідносин в органах державної влади взагалі, та правоохоронних органах зокрема, наголошено, що вказані правовідносини характеризуються специфічністю та мають безпосередній вплив на розвиток та функціонування державного апарату, а також створюють підґрунтя для ефективної реалізації державними службовцями свої безпосередніх повноважень та функцій, які були делеговані їм суспільством і державою.

Підкреслено, що у сучасній правовій науці сутність дефініції «правовідносини» вкладається у розуміння відносин між фізичними особами, які уособлюють правове відображення соціальних, політичних, економічних, сімейних, у деяких випадках моральних, а також інших суспільних відносин, де сублімується процес виникнення, зміни та припинення на фундаменті норм права суспільний зв'язок, учасники якого мають юридичні права й обов'язки, дотримання яких гарантується державою.

Встановлено, що на сьогоднішній день відсутні чіткі критерії приналежності феномену державно-службових відносин до конкретної групи правових норм.

Констатовано, що державно-службові правовідносини за основними критеріями регулюються нормами трудового та адміністративного права.

Відзначено, що генеза державно-службових правовідносин полягає у синтезі регламентованих діючим законодавством суспільних відносин, що складаються за участі держави в уособленні її органів та відповідних посадових осіб з одного боку, і державними службовцями - з іншого, які реалізуються з метою виконання завдань і функцій державної служби.

Підкреслено, що державно-службові правовідносини, у тому числі і у правоохоронних органах, є явищем, притаманним не тільки сфері державної служби, основні засади якої регулюються Законом України «Про державну службу», ними також слід вважати і процес проходження служби в Збройних Силах України, Національній гвардії України, Національній поліції України, Службі безпеки України, прокуратурі та інших правоохоронних та правозахисних органах.

Ключові слова: державна служба, правоохоронні органи, правовідносини, державні органи.

Prysiazhnyuk O.A. Concepts and features of state-service relations in law enforcement agencies.

The article analyzes and reveals the concept of state-official legal relations in state authorities in general, and law enforcement agencies in particular, it is emphasized that these legal relations are characterized by specificity and have a direct impact on the development and functioning of the state apparatus, as well as create the basis for the effective implementation by public servants of their direct powers and functions that were delegated to them by society and the state.

It is emphasized that in modern legal science, the essence of the definition of «legal relations» lies in the understanding of relations between natural persons, which embody the legal reflection of social, political, economic, family, in some cases, moral, as well as other social relations, which sublimate the process of emergence, change and termination of a social relationship based on legal norms, the participants of which have legal rights and obligations, the observance of which is guaranteed by the state.

It was established that there are no clear criteria for belonging of the phenomenon of state-service relations to a specific group of legal norms in the modern legal system.

It was established that state-official legal relations are governed by the norms of labor and administrative law according to the main criteria.

It was noted that the genesis of public-service legal relations lies in the synthesis of social relations regulated by the current legislation, which are formed with the participation of the state in the personification of its bodies and relevant officials on the one hand, and civil servants - on the other, which are implemented in order to fulfill the tasks and functions of the state services

It is emphasized that state-official legal relations, including in law enforcement agencies, are a phenomenon inherent not only in the field of civil service, the main principles of which are regulated by the Law of Ukraine «On Civil Service», the process of serving in the Armed Forces of Ukraine should also be considered as such, the National Guard of Ukraine, the National Police of Ukraine, the Security Service of Ukraine, the Prosecutor's Office and other law enforcement and human rights protection bodies.

Key words: public service, law enforcement agencies, legal relations, state agencies.

Постановка проблеми. Доктринальна динаміка правового регулювання державно-службових відносин в умовах сьогодення відзначається системним вдосконаленням адміністративно-правового статусу державних службовців та відповідних процедурних аспектів. Вказаний вектор побудови масиву нормативно-правових актів, що регламентують державно-службові відносини, пояснюється їх особливою специфікою, з огляду на те, що їх розвиток має вплив на еволюцію державного апарату, а також можливість державних службовців ефективно реалізовувати свої завдання та функції, покладені на них суспільством і державою.

У сучасній правовій науці сутність дефініції «правовідносини» вкладається у розуміння відносин між фізичними особами, які уособлюють правове відображення соціальних, політичних, економічних, сімейних, у деяких випадках моральних, а також інших суспільних відносин, де сублімується процес виникнення, зміни та припинення на фундаменті норм права суспільний зв'язок, учасники якого мають юридичні права й обов'язки, дотримання яких гарантується державою, а також несуть юридичну відповідальність [1, с. 17].

Мета дослідження. На основі наукових узагальнень провести детальний правовий аналіз дефініції «державно-службові правовідносини», охарактеризувати їх основні ознаки та визначити відмінності з службово-трудохими відносинами.

Стан опрацювання проблематики. Проблемні питання проходження державної служби та службової кар'єри у різні часи досліджувалися такими науковцями як Г.В. Атаманчук, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, Л.Р. Біла-Тіунова, М.І. Іншин, О.М. Клочко, О.В. Петришина та інші. Незважаючи на достатню розробленість означеної теми, велика кількість спірних аспектів досі ще залишається у колі жвавої дискусії вчених.

Виклад основного матеріалу. Детальний аналіз наукової літератури дав змогу констатувати відсутність єдності думок вчених щодо характеристики поняття «державно-службові відносини». Наведемо деякі з них.

Слід підкреслити, що більша частина вчених – адміністративістів наголошує на невизначеності групи норм права, які б чітко регламентували приналежність до тієї чи іншої галузі правовідносини, що пов'язані із проходженням державної служби. В сучасній доктрині адміністративного права загальноприйнятною є думка, що державно-службові відносини необхідно розмежовувати за двома основними критеріями:

1) відносини, які виникають в процесі організації державної служби, а саме – у зв'язку з підготовкою, добором і розстановкою кадрів, встановленням статусу службовців, заміщенням посад, проведенням оцінки праці і просуванням по службі. Зазначається, що такі відносини мають адміністративно-правовий характер;

2) відносини, які складаються в процесі діяльності робітника всередині державного органу під час організації робочого часу та часу відпочинку тощо. Відповідно цю групу відносин відносять до галузі трудового права [1, с. 94]

Слушним вбачається твердження В.Ю. Поплавського, який зауважував, що термін «державно-службові відносини» відбиває дві невід'ємні складові частини державної служби як правового явища – державне значення та службову діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, крім політичної [2, с. 17; 3, с. 5].

В свою чергу М.П. Грай державно-службові відносини характеризує як «сукупність урегульованих нормами права суспільних відносин між державою, представленою державним органом або вповноваженою посадовою особою, і особою, що виникають і реалізуються з метою виконання завдань і функцій держави щодо виникнення й припинення державної служби та зміни статусу державного службовця» [2, с. 18; 4, с. 13].

Цікавим є підхід М.І. Іншина, який правовідносини, що вивчаються, характеризує як службово-трудова відносини та визначає їх особливим видом суспільних відносин. Основними їх ознаками вчений пропонує вважати:

- виникнення між державними службовцями і державними органами;
- виникнення, зміна чи припинення відповідно до правових норм, які впливають на поведінку суб'єктів службово-трудова відносин і через неї реалізуються;
- зв'язок між суб'єктами службово-трудова відносин суб'єктивними правами і юридичними обов'язками;
- індивідуалізація за суб'єктами;
- вольовий характер;
- охорона державою.

Службово-трудова правовідносини визначені як двосторонні вольові відносини, що виникають у зв'язку з укладанням трудового договору (контракту) між громадянином України і державою в особі відповідного органу, змістом яких є встановлення, розвиток, зміна і припинення праці державних службовців з виконання ними функцій держави, які здійснюються у формі суб'єктивних трудових прав і обов'язків державних службовців [5, с. 156]

У той же час Л.Р. Біла-Тіунова, наголошує на принципових розбіжностях між службово-трудова і державно-службовими відносинами, наводячи наступні відповідні аргументи, що характеризують останні:

- а) для трудових відносин характерний метод договірної регулювання, на відміну від державно-службових, яким притаманне регулювання суто правовими приписами переважно публічних галузей права;
- б) державно-службовим відносинам притаманний імперативний характер;
- в) державно-службові відносини – це службові відносини з позиції ієрархічності;
- г) державно – службові правовідносини виникають з приводу забезпечення виконання завдань і функцій держави;
- д) наявність обов'язкових учасників – державний орган або його апарат, з одного боку, а з іншого – державний службовець;
- е) можуть виникати, змінюватись і припинятись за ініціативи однієї із сторін;
- ж) державно-службові відносини – це відносини довіри і відданості державного службовця;
- з) вони є переважно субординаційними [6, с. 246].

Вказану тезу підтверджує І.П. Сімонова, яка на прикладі контролюючих органів у сфері оподаткування зазначала, що державно-службові відносини в них завжди існують як правовідносини; їх учасниками є держава в особі керівника контролюючого органу або його посадової особи та державного службовця чи претендента на заняття посади державної служби; вони виникають під час добору персоналу та реалізуються з метою забезпечення ефективного виконання завдань і здійснення функцій контролюючих органів суворо відповідно до законодавства, зокрема й антикорупційного; вони є «владовідносинами», в яких має місце юридична нерівність сторін; вони мають комплексний правовий характер, однак їх більшість урегульована нормами адміністративного права; мають субординаційний характер [7, с. 14].

Із згаданого вище можна зробити висновок, що генеза державно-службових правовідносин полягає у синтезі регламентованих діючим законодавством суспільних відносин, що складаються за участі держави в уособленні її органів та відповідних посадових осіб з одного боку, і державними службовцями – з іншого, які реалізуються з метою виконання завдань і функцій державної служби.

Формуючи авторське уявлення про базові аспекти державно-службових відносин, у тому числі і у правоохоронних органах, треба наголосити на тому, що спираючись на норми діючого законодавства, правова категорія, що досліджується, вбачається явищем, притаманним не тільки сфері державної служби, основні засади якої регулюються Законом України «Про державну службу», ними також слід вважати і процес проходження служби в Збройних Силах України, Національній

гвардії України, Національній поліції України, Службі безпеки України, прокуратури та інших правоохоронних та правозахисних органах.

У вказаному розрізі слід погодитись з думкою О.М. Музичука про те, що специфіка правового статусу органів виконавчої влади, до яких, у тому числі, належать і правоохоронні, і на які, з огляду на вказане, законодавцем покладена реалізація державно-владних повноважень, пояснює і особливий характер державно-службових правовідносин громадян, що в них проходять службу.

Охарактеризоване вище становище у повному обсязі стосується і працівників правоохоронних органів, основними завданнями яких є захист прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, охорона громадського порядку і забезпечення громадської безпеки, боротьба із правопорушеннями, забезпечення запобігання злочинам, їх припинення, розкриття і розслідування, розшук осіб, що вчинили злочини, вжиття заходів до усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень, забезпечення безпеки дорожнього руху, захист власності від злочинних посягань, участь у поданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків тощо [1, с. 94]

Слід погодитись з вченим в тому, що державно-службові відносини є комплексним правовим інститутом, який регулює організацію та діяльність всіх службовців, в тому числі і працівників правоохоронних органів, та поєднує у собі правові норми різних галузей права.

При цьому норми трудового права регулюють такі аспекти трудової діяльності працівників правоохоронних органів як: робочий час та час відпочинку; оплата праці; охорона праці; питання матеріальної відповідальності сторін трудових правовідносин; порядок розгляду трудових спорів. В свою чергу норми адміністративного права регламентують: процедуру складання службово-кваліфікаційних характеристик; процедуру атестування; присвоєння і позбавлення спеціальних звань; переміщення по службі за ініціативою керівника (начальника); конкурсне провадження, застосування дисциплінарних стягнень; здійснення контролю та нагляду за дисципліною та законністю в органах внутрішніх справ; відносини, пов'язані із організацією професійного навчанням правоохоронців [1, с. 95].

Висновки. Підбиваючи підсумки наведеному слід констатувати, що сутність державно-службових правовідносин в правоохоронних органах у загальних контурах відбиває аналогічні відносини в інших державних органах влади та полягають у реалізації декларованих нормами адміністративного права суспільних відносин, що виникають, змінюються або припиняються під час проходження державної служби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Музичук О.М. Особливості державно-службової діяльності працівників органів внутрішніх справ. *Форум права*. № 3. 2006. С. 93–98.
2. Лежненко І.П. Поняття та характер правового регулювання державно-службових відносин в оперативних підрозділах податкової міліції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. № 6. 2017. С. 16–21.
3. Поплавський В.Ю. Правове регулювання вирішення публічно-правових спорів у державно-службових відносинах: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07; Нац. авіац. ун-т. К., 2015. С. 36.
4. Грай М.П. Державно-службові відносини в Україні: стан та напрями розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держ. упр.: спец. 25.00.03; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2012. С. 13.
5. Іншин М.І. Правове регулювання службово-трудої діяльності державних службовців як особливої категорії зайнятого населення України: [навч. посібник]. Х.: Вид-во «ФІНН», 2010. 672 с.
6. Біла-Тіунова Л.Р. Службова кар'єра в Україні: [монографія]. О.: Фенікс, 2011. 540 с
7. Сімонова І.П. Державно-службові відносини в контролюючих органах у сфері оподаткування: поняття та ознаки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 37. Т. 3. С. 22.